

SZUROMI Szabolcs Anzelm

A PÜSPÖKÖKRE VONATKOZÓ EGYHÁZFEGYELMI SZABÁLYOK A DIONYSIO- HADRIANA GYŰJTEMÉNYBEN

I. BEVEZETÉS; II. A PÜSPÖKÖKRE VONATKOZÓ EGYHÁZFEGYELMI INTÉZKEDÉSEK A LIBER CANONUM-BAN: 1. A püspökök ordinációja; 2. A püspökök letétele; 3. A püspökök áthelyezése; 4. További rendelkezések; ÖSSZEGZÉS.

I. BEVEZETÉS

A Collectio Dionysio-Hadriana¹ Dionysius Exiguus² művének (V. sz. vége, VI. sz. eleje)³ bővített változata, amit I. Hadriánusz pápa (772-795) küldött Nagy Károlynak 774-ben.⁴

Ez a gyűjtemény⁵ két műből épül fel. Az első (*Liber Canonum*) ókori zsinati kánonokat tartalmaz, amint az a korai joggyűjteményekre jellemző.⁶ A második pedig pápai dekretálisokat idéz *Liber decretalium* címmel.⁷ A collectio legelején találjuk Hadriánusz pápa levelét Nagy Károlyhoz.⁸ Majd Dionysius Exiguus bevezetőjét,⁹ utána először az Apostoli Kánonok szövege következik,¹⁰ ezt követi a zsinatok sora: a 325-ös Niceai Zsinat,¹¹ a 314-es Ancyrai Zsinat,¹² a 314-

¹ STICKLER, A., *Historia Iuris Canonici Latini*, Torino 1950. 107-109. ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae 1), Budapest 1998. 113-114. FERME, B.E., *Introduzione alla storia del diritto canonico. I-Il diritto antico fino al Decretum di Graziano*, Roma 1998. 121-123.

² PEITZ, P.W.M., *Dionysius-Exiguus Studien. Neue Wege der philologischen und historischen Text- und Quellenkritik* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 33), Berlin 1960. 449. VANYÓ L., *Az ökeresztény egyház és irodalma* (Ökeresztény írók 1), Budapest 1988². 877.

³ GAUDEMET, J., *Les sources du droit de l'Église en Occident du IIe au VIIe siècle*, Paris 1985. 134-137.

⁴ IMBERT, J., *Les temps Carolingiens (741-891). L'Église: Les Institutions* (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident V/1), Paris 1994. 29.

⁵ Kiadása: MIGNE, I.P. (ed.), *Patrologia cursus completus, Series Latina*, Paris 1844-1864. (továbbiakban PL) tom. 67. coll. 135-316.

⁶ Uo. coll. 135-230.

⁷ Uo. coll. 230-316.

⁸ Uo. coll. 135-138.

⁹ Uo. coll. 139-142.

¹⁰ Uo. coll. 141-148.

¹¹ Uo. coll. 147-152.

¹² Uo. coll. 151-156.

319-es Neocesáreiai Zsinat,¹³ a 340 körüli Gangrai Zsinat,¹⁴ a 331-es Antióchiai Zsinat,¹⁵ a IV. sz. második felére tehető Laodikeiai Zsinat,¹⁶ a 381-es I. Konstantinápolyi Egyetemes Zsinat,¹⁷ a 451-es Kalcedóni Zsinat,¹⁸ a 342-343-as Szardikai Zsinat¹⁹ és a 419-es Karthágói Zsinat kánonjai.²⁰

A *Liber Decretalium*ban a következő *nyolc* pápától olvashatunk dekretális leveleket: Siricius (384-399), Innocentius (401-417), Zosimus (417-418), Bonifacius (418-422), Coelestinus (422-432), I. Leo (440-461), Gelasius (492-496) és II. Anastasius pápától (496-498). Ezt követően helyezkedik el a Dionysio-Hadriana változatban appendixként további *hat* pápának az írása (Hilarius (461-468), Simplicius (468-483), III.(II.) Felix (483-492), Symmachus (498-514), Hormisdas (514-523) és II. Gergely (715-731)).²¹

II. A PÜSPÖKÖKRE VONATKOZÓ EGYHÁZFEGYELMI INTÉZKEDÉSEK A LIBER CANONUM-BAN

1. A püspökök ordinációja

Már az Apostoli Kánonok első kánonja is a püspökökkel kapcsolatos intézkedést tartalmaz, melyben leszögezi, hogy a püspököt két, vagy három püspök ordinálja.²² Ugyanerről rendelkezik a Niceai Zsinat IV. kánonja, amely három főben szabja meg az ordinálók minimumát, de irányelvként azt tartja kívánatosnak, hogy a tartomány összes püspöke részt vegyen a püspökszentelésen,²³ ha ez nem lehetséges, a távolmaradók adják írásba beleegyezésüket.²⁴ Ugyanezen a véleményen van a Karthágói Zsinat XIII. kánonja is.²⁵ További rendelkezést hoz

¹³ Uo. coll. 155-158.

¹⁴ Uo. coll. 157-160.

¹⁵ Uo. coll. 159-166.

¹⁶ Uo. coll. 165-170.

¹⁷ Uo. coll. 169-172.

¹⁸ Uo. coll. 171-176.

¹⁹ Uo. coll. 175-182.

²⁰ Uo. coll. 181-230.

²¹ Uo. coll. 315-346.

²² „Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.” Uo. col. 141.

²³ Vö. VANYÓ L., *Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe 787-ig*, Budapest 1998. 132-133.

²⁴ „Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus, et per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebratur. Firmitas autem eorum quae geruntur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo.” PL tom. 67. col. 148.

²⁵ „Aurelius episcopus dixit: Quod ad haec dicit sanctitatis vestra? Ab universis episcopis dictum est: A nobis veterum statuta debere servari, sicuti et inconsulto primate cuiuslibet provinciae, tam facile non praesumant multi congregati episcopi episcopum ordinare: nisi necessitas fuerit, tres episcopi, in quocunque loco sint, eius praecepto ordinare debeunt episcopum; et si quis contra suam professionem, vel, subscriptionem venerit in aliquo, ipse se honore privabit.” Uo. col. 188.

a VI. niceai kánon, mely a metropolita beleegyezéséhez köti az érvényes püspökszentelést.²⁶ Az Antióchiai Zsinat XIX. kánonja hozzá teszi, hogy zsinat nélkül ne szenteljenek püspököt, illetve megkívánja legalább a tartomány püspökei többségének a jelenlétét.²⁷

A püspökök kiválasztásának szempontjai között külön említik a kánonok a jelöltek hitét és erkölcsös életét,²⁸ illetve azt, hogy világi személyt rögtön ne szenteljenek fel püspöknek, csak miután az ordó egyes fokozataiban már előrehaladt és azokban méltónak bizonyult a püspökké szentelésre.²⁹

A Dionysio-Hadriana gyűjteménybe bekerült zsinati fegyelem azért nagyon jelentős, mivel a későbbi, nagy tekintélynek örvendő gyűjtemények is ezeket a kánonokat vették át a püspöki székek betöltésével, illetve a püspökségre jelölt személy alkalmasságával kapcsolatban,³⁰ elég ha csak a gregoriánus reform

²⁶ „Antiqua consuetudo servetur per Aegyptum, Lybiam, et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem. Quia et urbis Romae episcopo parilis mos est. Similiter autem et apud Antiochiam, caeterasque provincias, suis privilegia servantur Ecclesiis. Illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter sententiam metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportet. Sin autem communi cunctorum decreto rationabili, et secundum ecclesiasticam regulam comprobato, duo aut tres, propter contentiones proprias, contradicunt, obtineat sententia plurimorum.” Uo. col. 148-149. Amint látjuk a Róma által gyakorolt szokást tartja iránymutatónak!

²⁷ XCVII. „Episcopus praeter synodum et praesentiam metropolitani nullatenus ordinetur. Hoc autem modis omnibus coramposito melius quidem est, omnes simul adsint eiusdem provinciae sacerdotes: quos metropolitanus episcopus advocare debet. Et si quidem omnes occurrerint, optime; quod si hoc difficile fuerit, saltem plures adesse omnimodo convenit: aut certe scriptis eiusdem sententiae comprobari, et ita sub plurimorum vel praesentia vel decreto ordinatio celebratur. Quod si secus contra definita factum fuerit, nullas ordinatio vires habeat; si vero iuxta definitam regulam fiat, et nonnulli pro contentione propria contradicant, obtineat sententia plurimorum.” Uo. col. 163.

²⁸ Laodikeiai Zsinat XII. kánonja: CXV. „Ut episcopi iudicio metropolitanorum, et eorum episcoporum qui circumcirca sint, provehantur ad ecclesiasticam potestatem: hi videlicet qui plurimo tempore probantur tam verbo fidei, quam rectae conversationis exemplo.” Uo. col. 166.

²⁹ Erről intézkedik a Szerdikai Zsinat, amíg ezt a Dionysio-Hadriana gyűjteményben a XIII. kánonban találjuk, addig a Szerdikai Zsinat szövegkiadásában a X. kánonként szerepel (JOANNOU, P., *Les Canons des Synodes Particuliers*, Grottaferrata 1962. 159-189.) A zsinat szövege több szövegváltozatban maradt fenn, és nemcsak a görög változat különbözik a latintól, de a latinon belül is léteznek változatok. (vö. ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme* (Ókeresztény írók 5), Budapest 1983. 60.) A XIII. kánon szövege tehát a következő: „Osius episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives aut scholasticus de foro, aut ex administratione episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur nisi et lectoris munere et officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quae habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate, et verecundia. Et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur, quia conveniens non est, nec ratio vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, maxime cum et magister gentium Apostolus ne hoc fieri denuntiasset et prohibuisse videatur, sed hi quorum per longum tempus examinata sit vita et merita fuerint comprobata.” PL tom. 67. col. 180.

³⁰ Vö. GAUDEMET, J., *A propos de l'episcopat Medieval (XIIe-XIIIe siècles)* in *Studia Gratiana* 27 (1996) 149-172. különösen: 159.

egyik legkiemelkedőbb gyűjteményére, az Anselmi *Collectio Canonum*-ra,³¹ vagy pedig a *Decretum Gratiani*-ra gondolunk.³² Természetesen az újabb gyűjteményekre az ókori zsinati anyagnak más latin verziója is befolyást gyakorolt,³³ különösen a *versio isidoriana* (vagy *hispana*),³⁴ mégis a későbbi gyűjteményekben az ókori kánonok leginkább a *versio dionysiana* szerint olvashatók.³⁵

2. A püspökök letétele

A püspökök letételével kapcsolatos kérdések is kiemelten tárgyalásra kerülnek a gyűjteményben. Az Antiochiai Zsinat XIV. kánonjától a XVII. kánonig foglalkozik a kérdéssel. Ha egy püspököt különféle vádakkal illetnek, de a tartomány püspökei nem egységesek a kérdésben, akkor a metropolita kötelessége, hogy meghallgassa a szomszéd tartományok püspökeinek véleményét.³⁶ A tartomány püspökeinek egyhangú ítélete azonban kötelez az ítélet meghozatalára.³⁷ A XVI. kánon az olyan püspökök ellen lép fel, akik önhatalmúlag elfoglalnak egy éppen megüresedés alatt álló egyházmegyét, ezeket le kell tenni.³⁸ Ennek ellentéte az a püspök, akit ugyan kineveztek egy egyházmegye élére, de nem akarja ellátni feladatát. Az ilyen püspököket a XVII. kánon kiközösítéssel bünteti, addig amíg az ügy nem rendeződik (zsinat, vagy kényszer hatására).³⁹ A

³¹ A püspökök ordinálásához vö. VI. könyv cc. 32., 53. (THANER, F.(ed.), *Anselmi Collectio Canonum una cum collectione minore*, I-II. Oeniponte 196-1915. 284., 355.); vö. SZUROMI SZ., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az 'Anselmi Collectio Canonum'-ban* (Ph.D. értekezés a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében), Budapest 1999. 102-103.

³² A jelölt hitére és erkölcsösségére vonatkozóan vö. D 23 c. 2. A klerikusi fokozatokban való előrehaladáshoz vö. D 51 c. 5, D 52 c. un., D 59 cc. 1-4, D 61 cc. 1-5,10. A kérdéstről bővebben: ERDŐ P., "A püspökök megválasztása a *Decretum Gratiani* szerint. A kijelölés kritériumai" in *Teológia* 1-2 (1996) 12-27.

³³ MORDEK, H., *Il diritto canonico fra Tardo Antico e Alto Medioevo. La 'svolta dionisiana' nella canonistica* in *La cultura in Italia fra Tardo Antico e Alto Medioevo* (Atti del Convegno tenuto a Roma, Consiglio Nazionale delle Ricerche, dal 12 al 16 Novembre 1979), Roma 1981. 149-164. különösen: 158-161.

³⁴ GAUDEMET, J., *Les sources...*, 76-79. STICKLER i.m. 45. LE BRAS, G., *L'age classique 1140-1378. Sources et théorie du Droit* (Histoire du Droit et des Institutions de l'Eglise en Occident VII), Paris 1965. 18-21.

³⁵ Vö. PEITZ, W.M., *Gratian und Dionysius Exiguus* in *Studia Gratiana* 1 (1953) 51-81. LANDAU, P., *Gratian und Dionysius Exiguus ein Beitrag zur kanonischen Interpolationenkritik* in *Studia Gratiana* 27 (1996) 271-284. MORDEK i.m. 162-163.

³⁶ Vö. PLÖCHL, W.M., *Geschichte des Kirchenrechts*, II. Wien-München 1955. 120-121.

³⁷ XCII. „Si quis episcopus de certis criminibus iudicetur, et contingat de eo provinciales episcopus dissidere, cum iudicatus ab aliis innocens creditur, reus ab aliis: pro totius abiguitatis absolute, sanctae synodo placuit, ut metropolitanus episcopus a vicina provincia iudices alios convocet, qui controversiam tollant, ut per eos simul et per provinciales episcopos, quod justum visum fuerit, approbetur.” Uo. col. 162.

³⁸ XCIV. „Si quis episcopus vacans in ecclesiam vacantem prosiliat, sedemque pervadat absque integro perfectoque concilio, hic abjicatur necesse est, etsi cunctus populos, quem diripuit, eum habere delegerit. Perfectum vero concilium illud est, ubi interfuerit metropolitanus antistes.” Uo. col. 162.

³⁹ XCV. „Si quis episcopus manus impositionem episcopatus acceperit, et, praese populo

végső fórum a letett püspök számára a pápa ítélete, hiszen ahogy ezt a Szardikai Zsinat IV. kánonja leszögezi, csak akkor kerülhet sor a püspöki szék újabb betöltésére, ha az elítélt püspök fellebbezésében Róma püspöke ítéletet hoz,⁴⁰ sőt a letett püspök még egyszer a Szentszékhez fordulhat.⁴¹

Ha a fenti intézkedéseket összehasonlítjuk az 1081-1083-ban keletkezett *Collectio Anselmi Lucensis*-ben található rendelkezésekkel láthatjuk, hogy bár ez a gyűjtemény leginkább dekretális levelek alapján (főképp a *Decretales Pseudo-Isidorianae*-ra visszamenő kánonok) beszél a püspökök letételéről, illetve megvádolásukról, mégis a fegyelmi alapok megegyeznek a Dionysio-Hadriana-ban olvasható zsinati kánonokkal, már csak azért is, mivel ezeknek a zsinatoknak az anyaga is bekerült a gregoriánus gyűjteménybe.⁴²

3. A püspökök áthelyezése

A korai Egyházban az általános alapelv az volt, hogy a püspök ne menjen át az egyik egyházmegye éléről másik egyházmegyébe.⁴³ Ez valójában a püspök és a rábízott egyházmegye lelki házasságának eszméjén alapszik, amelyet nagyon jól foglal össze egy, az Evaristus pápa neve alá helyezett levél.⁴⁴ Ebből a hagyományos tanításból⁴⁵ indul ki az Antiochiai Zsinat XXI. kánonja, mely kimondja, hogy sem önként, sem kényszer hatására ne menjen át a püspök más

constitutus, ministerium subire neglexerit, nec acquieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam: hunc oportet communione privari, donec susceperit coactus officium, aut cerete de eo aliquid integra decreverit eiusdem provinciae synodus sacerdotum.” Uo. coll.162-163.

⁴⁰ „Gaudentius episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiae, quam plenam sanctitate protulisti, ut cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium urbe Roma, alter episcopus in eius cathedra post appellationem eius qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata.” Uo. col. 177.

⁴¹ V. „Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua plurimi fuerint episcopi, unum forte remanere episcopum, ille vero per negligentiam noluerit ordinare episcopum, et populi convenerint, episcopos vicinae provinciae debere illum prius convenire episcopum qui in ea provincia moratur, et ostendere quid populi petant sibi rectorem, et hoc iustum esse, ut et ipsi veniant, et cum ipso ordinent episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit, et dissimulaverit, nihilque rescriperit, satisfaciendum esse populis, ut veniant ex vicina provincia episcopi, et ordinent episcopum.” Uo. coll. 177-178.

⁴² Vö. SZUROMI i.m. 158-166.

⁴³ Vö. OBER, L., *Die Translation der Bischöfe im Altertum* in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 88 (1908) 209-229.

⁴⁴ „*Sicut vir non debet adulterare uxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam*, i.e. ut illam dimittat ad quam sacratu est, absque inevitabili necessitate aut apostolica vel regulari mutatione, et alteri se ambitus causa coniungere, *et sicut uxori non licet dimittere virum suum*, ut alteri se vivente eo matrimonio societ aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius, sed iuxta Apostolum aut viro suo debet reconciliari aut manere innupta, *ita ecclesiae non licet dimittere episcopum suum aut se ab eo segregare*, aut alterum vivente eo accipiat, sed aut ipsum habeat aut innupta maneat, i.e. ne alterum episcopum suo vivente accipiat, ut fornicationis aut adulterii crimen incurrat. ...” THANER i.m. 317-318. vö. SZUROMI i.m. 107-109.

⁴⁵ Vö. TRUMMER, J., *Mystisches im alten Kirchenrecht. Die geistige Ehe zwischen Bischof und Diözese* in *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht* 2 (1951) 62-75.

egyházmegyébe.⁴⁶ Ugyanígy intézkedik a Szardikai Zsinat I. és II. kánonja is, azonban itt már részletes indoklást is találunk. A zsinati atyák szerint az ilyen áthelyezés a személy kapzsiságára vezethető vissza, hiszen mindig a jelentéktelenebb egyházmegyéből a gazdagabb élére akarnak átlépni a püspökök, és nem fordítva. Így tehát a zsinat nemhogy fellép ez ellen a szokás ellen, hanem mindazokat, akik ekképpen cselekednek még világiként is eltiltja az eucharisztikus közösségtől.⁴⁷ Még súlyosbítóbb körülménynek tartja, ha a püspök a nép kérésével indokolná tettét. Az ilyenekre kimondja: még világiként sem részesedhetnek életük végén az eucharisztikus közösségben.⁴⁸

4. További rendelkezések

Mint az előző pontban láttuk a püspök nagyon szorosan kötődik saját egyházmegyéjéhez, amivel „*lelki házasságban*” van. Ő az aki elsődlegesen részesül az apostoli küldetésből a saját részegyházára nézve.⁴⁹ Ez megvilágítja a püspök egyházmegyéjében tartózkodásának fontosságát.

a. A Szardikai Zsinat III. kánonja a püspök társak meghívásától teszi függővé a másik egyházmegyében való időzést⁵⁰, ez azonban nem jelentheti az ottani püspök háttérbe kerülését, ami a homília tartást illeti, és nem is nyúlhat túlzottan hosszúra. Ezt a távollévő időt a Szardikai Zsinat maximum három

⁴⁶ XCIX. „*Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab episcopo necessitate compulsus: maneat autem in Ecclesia quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum primum de hac re terminum constitutum.*” Uo. col. 163.

⁴⁷ I. „*Osius episcopus dixit: Non minus mala consuetudo, quam pernicioza corruptela, funditus eradicanda est, ne cui liceat episcopo de civitate sua ad aliam transire civitatem; manifesta est enim causa qua hoc facere tentat, cum nullus in hac re inventus sit episcopus qui de maiore civitate ad minorem transiret. Unde apparet avatitiae ardore eos inflammari, et ambitioni servire, et ut dominationem agant. Si omnibus placet, huiusmodi pernicies saevius et austerius vindicetur, ut nec laicam communionem habeat qui talis est. Responderunt universi: Placet.*” Uo. coll. 176-177.

⁴⁸ II. „*Osius episcopus dixit: Etiam si talis aliquis temerarius, ut fortassis excusationem afferens asseveret quod populi litteris acceperit, cum manifestum sit potuisse plures praemio et mercede corrupti eos qui sinceram fidem non habeant, ut clamarent in Ecclesia, et ipsam petere viderentur episcopum: omnino has fraudes damnandus esse arbitror, ita ut nec laicam in fine communionem talis accipiat. Si vobis omnibus placet, statuite. Synodus respondit: Placet.*” Uo. col. 177.

⁴⁹ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája* (Egyház és jog 2), Budapest 1995. 105-109.

⁵⁰ III. „*Osius episcopus dixit: Illud quoque necessario adjiciendum est, ut episcopi de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transerant, nisi forte a fratribus suis invitati, ne videantur januam claudere charitatis. Quod si in aliqua provincia aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit, unus de duobus ex alia provincia advocet episcopum cognitorem. Quod si aliquis episcopus iudicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut iterum concilium renovetur, si vobis placet, sancti Petri apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his qui causam examinarunt Julio Romano episcopo, et si iudicaverit renovandum esse iudicium, renovetur, et det judices: si autem probaverit talem causam esse, ut non refricentur ea quae acta sunt, quae decreverit confirmata erunt. Si hoc omnibus placet. Synodus respondit: Placet.*” PL. tom. 67. col. 177.

hétben szabja meg.⁵¹ Az utóbbi rendelkezést átveszi Luccai Szent Anzelm gyűjteménye is a VI. könyv 168. kánonjában.⁵²

b. Szintén az adott egyházmegye püspökének elsődleges küldetéséből következik, hogy idegent más egyházmegye számára csak saját püspökének engedélyével szentelhet, mert különben a szentelés érvénytelen.⁵³ Kiközösített klerikust azonban nem fogadhat be, ha ezt megteszi maga a püspök is zsinat előtt felelőségre vonható⁵⁴ (természetesen teljesen más elbírálás alá esik a hitéért üldözött püspök befogadása).⁵⁵

c. További intézkedést találunk a püspökök által tartott tartományi zsinatok összehívásáról. Az Antióchiai Zsinat XX. kánonja szabályozza ezt a kérdést, mely évente két zsinat tartását írja elő: az elsőt Húsvét harmadik hetét követően, a másodikat október 15-én. A zsinatot a metropolita részvételével kell tartani.⁵⁶

⁵¹ XIV. kánon (a Szerdikai Zsinat szövegkiadásában XI.) „Osius episcopus dixit: Et hoc quoque statuere debetis, ut ex alia civitate cum venerit ad aliam civitatem, vel ex provincia sua ad aliam provinciam, et ambitioni magis quam devotioni serviens voluerit in aliena civitate multo tempore residere. Forte enim evenit episcopum loci non esse tam instructum, neque tam doctum, is vero qui advenit incipiat contemnere eum, et frequenter facere sermonem, ut dehonestet et infirmet illius personam, ita ut ex hac occasione non dubitet relinquere assignatam sibi Ecclesiam, et transeat ad alienam. Definite ergo tempus, quia non recipi episcopum inhumanum est, et si diutius resideat, perniciosum est: hoc ergo ne fiat, providendum est. Memini autem superiore concilio fratres nostros constituisse ut si quis laicus in ea, in qua commoratur civitate, tres dominicos dies, id est per tres septimanas, non celebrasset conventum, communionem privaretur. Si haec circa laicos constituta sunt, multo magis episcopo nec licet, nec decet, si nulla sit tam gravis necessitas quae detineat ut amplius a suprascripto tempore absens sit ab Ecclesia sua. Universi dixerunt placere sibi.” Uo. col. 180.

⁵² THANER i.m. 346.

⁵³ Az Antiochiai Zsinat XXII. kánonja: C „Episcopus alienam civitatem, quae non est illi subjecta, non adeat: nec ad possessionem accedat quae ad eum non pertinet super ordinatione cuiusquam, nec constituat presbyteros aut diaconos alteri subiectos episcopo, nisi forte cum consilio et voluntate regionis episcopi. Si quis autem tale aliquid facere tentaverit, irrita sit eius ordinatio, et ipse coarceatur a synodo, nam si ordinare non potuerit, nullatenus iudicabat.” Uo. coll. 163-164.

⁵⁴ A Szerdikai Zsinat XVI. kánonja (A zsinat szövegkiadásában XIII.): „Osius episcopus dixit: Hoc quoque omnibus placet, ut sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum ab episcopo suo communionem fuerit privatus, et ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ad quem confugit, eum ab episcopo suo fuisse abjectum, non oportet ut ei communionem indulgeat: quod si fecerit, sicut se convocatis episcopis causas esse dicturum. Universi dixerunt: Hoc statutum et pacem servabit, et concordiam custodiet.” Uo. col. 181.

⁵⁵ A Szerdikai Zsinat XXI. kánonja előírja, hogy az ilyen püspököt nagy jóindulattal és emberiséggel be kell fogadni. (a zsinat szövegkiadásában a XVII.): Osius episcopus dixit: Suggestente fratre et coepiscopo nostro Olympio, etiam hoc placuit, ut si aliquis vim perpressus est, et inque expulsus, pro disciplina, et catholica confessione vel defensione veritatis, effugiens pericula, innocens et devotus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari, quandiu, aut redire possit, aut injuria eius remedium acceperit, quia durum est eum qui persecutionem patitur non recipi, etiam et larga benevolentia, et humanitas ei est exhibenda.” Uo. col. 182.

⁵⁶ XCVIII. „Propter utilitates ecclesiasticas, et absolutiones earum rerum quae dubitationem controversiamque recipiunt, optime placuit ut per singulas quasque provincias bis in anno episcoporum concilia celebrantur. Semel quidem post tertiam septimam festi Paschalis: ita ut quarta septimam Pentecostes conveniat synodus, metropolitano provinciales episcopos

d. A Szardikai Zsinat VI. kánonja a püspöki tisztség tekintélyét védi, amikor leszögezi, hogy faluba, vagy kis városba ne nevezzenek ki püspököt, hiszen ezeknek az ellátására elegendő egy presbiter, amennyiben azonban a falu, vagy város fejlődése a későbbiekben ezt szükségessé teszi, nevezzenek ki püspököt.⁵⁷ Ez a kánon valójában a plébániák kialakulásának intézménytörténeti tanúja.⁵⁸

e. Végül találkozunk olyan intézkedésekkel, melyek a püspökség javaival való diszponálást szabályozzák. Az Antióchiai Zsinat XXIV. kánonja fontosnak tartja hangsúlyozni a püspök vagyona és az egyházmegye vagyona közti különbséget.⁵⁹ Személyes javaival ő rendelkezik és örököseit is ő jelöli meg. Az egyházmegye vagyonát is ő kezeli, sőt maga is részesedhet belőle, azonban ezeket a javakat kötelessége egyházmegyéje javára fordítani, a földeken jól gazdálkodni, halálakor pedig az egész egyházi vagyonnak továbbra is az egyház tulajdonában kell maradnia.⁶⁰ A későbbi gyűjtemények, különösen azok, amelyek a gregoriánus reformszellem hatása alatt állnak, nagy hangsúlyt fektetnek az egyházi javak

admonente. Secundo vero synodus fiat idus Octobris, id est, quinto decimo die mensis Octobris, quem Hyperberataeon Graeci cognominant. In ipsis autem conciliis adsint presbyteri, et diaconi, et omnes qui se laesos existimant: et synodi experiantur examen. Nullis vero liceat apud se celebrare concilia, praeter eos quibus a metropolitanis videntur esse iura commissa." Uo. col. 163.

⁵⁷ „Licentia vero danda non est ordinandi episcopum aut in vico aliquo, aut in modica civitate, cui sufficit unus presbyter, quia non est necesse ibi episcopum fieri, ne vilescat nomen episcopi et auctoritas. Non debent illic ex alia provincia invitati facere episcopum, nisi aut in his civitatibus quae episcopos habuerunt, aut si qua talis, aut tam populosa civitatis, quae meretur habere episcopum. Si hoc omnibus placet. Synodus respondit: Placet." Uo. col. 178.

⁵⁸ A kérdés intézménytörténeti hátteréhez vö. GAUDEMET, J., *Église et cité. Histoire du droit canonique*, Paris 1994. 228-237.

⁵⁹ CII „...Manifesto vero sint, quae pertinere videntur ad Ecclesiam, cum notitia presbyterorum et diaconorum qui circa ipsum sunt: ita ut agnoscant, nec ignorent, quae sint Ecclesia propria, nec eos aliquid lateat. Ut si contigerit episcopum migrare de saeculo, certis existentibus rebus, quae sunt Ecclesiae, nec ipse collapsae depereant, nec quae propria probantur episcopi, sub occasione rerum pervadantur Ecclesiae. Iustum namque, et acceptum et coram Deo et hominibus, ut sua episcopus quibus voluerit, derelinquat, et quae Ecclesiae sunt, eidem conserventur Ecclesiae, ut nec Ecclesia aliquod patiatur incommodum, nec episcopus sub occasione proscribatur Ecclesiae, et in causas incidant, qui ad eum pertinent, et ipse post obitum maledictionibus ingravetur." Uo. col. 164.

⁶⁰ Antióchiai Zsinat XXV. kánon: CIII. „Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia et timore Dei. Participet autem et ipse quibus indiget, si tamen indiget, tam suis, quam fratrum, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut in nulla qualibet, occasione fraudentur, iuxta sanctum Apostolum sic dicentem: Habentes victum et tegumentum, his contenti sumus. Quod si contentus istis minime fuerit, convertat autem res Ecclesiae in suos usus domesticos, et eius commada vel agrorum fructus, non cum presbyterium conscientia diaconorumque pertractet, sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus, filiisque committat: ut per huiusmodi personas occulte caeterae laedentur Ecclesiae, synodo provinciae poenas iste persolvat. Si autem et aliter accusetur episcopus, aut presbyteri qui cum ipso sunt, quod ea quae pertineant ad Ecclesiam, vel ex agris, vel ex alia qualibet ecclesiastica facultate sibimet usurpent, ita ut ex hoc affligantur quidem pauperes criminationi vero blasphemiis tam sermo praedicationis, quam hi qui dispensant, taliter exponantur: et hos oportet corrigi, sancta synodo, id quod concedet, approbante." Uo. col. 164-166.

kezelésének szabályozására, és a Dionysio-Hadriana gyűjteményben található fegyelmet leginkább dekretális (általában hamis) anyaggal egészítik ki.⁶¹

ÖSSZEZÉS

Mint a fentiekből kitűnik, a Dionysio-Hadriana gyűjteményben található ókori, IV-V. századi zsinati kánonok elsősorban a püspökszentelést és a szék elnyerésének feltételeit szabályozzák, illetve konkrét esetekből kiindulva intézkednek egy-egy fontosabb kérdésben (átlépés másik egyházmegye élére, távolmaradás ideje, zsinatok összehívása, javak feletti diszpozíció etc.). Ezek a kérdések mind a VI. században, mind pedig a gyűjtemény átdolgozásakor, a VIII. században, továbbra is aktuálisak voltak, amit nemcsak a *Collectio Dionysiana* további használata mutat, hanem a Dionysio-Hadriana-ba bekerült kiegészítések is.⁶² A *Collectio Dionysio-Hadrianab* található ókori kánonok jelentős szerepet töltenek be a XI-XII. századi kánongyűjteményekben,⁶³ sőt még a *Decretum Gratiani*-ban található püspökökkel kapcsolatos fegyelemnek is az alapját képezik. Ez leginkább annak köszönhető, hogy a *Collectio Dionysio-Hadriana* az egyetemes egyházra vonatkozó legalapvetőbb zsinati anyagot dolgozta fel, így szövege, illetve a tőle függő gyűjtemények, alapját képezhették minden olyan szisztematikus gyűjteménynek, amely az egyetemes jogot kívánta normatív módon rögzíteni.

⁶¹ Vö. pl. Luccai Szent Anzelm gyűjteménye, ami az V. könyv 40. kánonjában Symmachus pápának tulajdonított rendelkezést használ fel a püspök vagyonkezelésének szabályozásához. A kérdésről bővebben: SZUROMI i.m. 132-135.

⁶² Vö. PETER, *The Making of Written Law in the Church in Studia canonica* 31 (1997) 117-146. különösen: 136-137.

⁶³ Vö. LANDAU, P., *Neue Forschungen zu vorgratianischen Kanonessammlungen und den Quellen des gratianischen Dekrets in Ius commune* 11 (1984) 1-29. különösen: 1. MORDEK i.m. 162-163. ERDŐ, P., *Introductio in historiam scientiae canonicae. Praenotanda ad Codicem*, Roma 1990. 62-63.